

I научни скуп
Timacum Minus

---

08 – 09. MAJ 2022.

Timacum Minus

Timacum Minus 2022

Први научни скуп *Timacum Minus* одржава се у архео-етно селу Равна код Књажевца.

Скуп се одржава од 08 – 09.05. 2022.

Тема на коју учесници скупа треба да одговоре је: **“Утицај римског права у касној антици и средњем веку – писани извори и археолошки трагови“**

Научни скуп је затвореног типа и окупља историчаре, правнике, археологе, антропологе, историчаре уметности. Након излагања свих учесника на задате теме биће објављена монографија са научног скупа до краја године коју је планирано објавити наредне године. Посебан значај је такође придат и Каракалином едикту (*Constitutio Antoniniana*) од чијег доношења је прошло 1810 година, а о чему ће излагачи посебно говорити.

Предавачи

- Проф др Небојша Ранђеловић, државни секретар за образовање и редовни професор Правног факултета универзитета у Нишу
- Проф др Александар Ђорђевић, редовни професор Правног факултета универзитета у Нишу
- Проф др Жарко Петковић, редовни професор Филозофског факултета у Београду
- Др Софија Петковић, Научни саветник Археолошког института у Београду
- Др Надежда Гавриловић Витас, научни саветник Археолошког института у Београд
- Др Игор Бјелић, научни сарадник Археолошког института у Београду
- Др Ивана Поповић, научни саветник у пензији, Београд
- Марија Јовић МА, истраживач сарадник Археолошког института у Београду
- Бојана М. Илијић, Завичајни музеј, Књажевац
- Петар Ђорђевић, дипломирани правник

Монетарне реформе у Римском царству крајем III и током IV века

Марија Јовић МА, истраживач сарадник, Археолошки институт у Београду
marija_zlata@yahoo.com

Цео III век у Римском царству обележила је велика монетарна криза и борба владара да спрече потпуни крах монетарног система. Смрт Александра Севера 235. године сматра се почетком кризе која свој врхунац достиже 260. године монетарним колапсом. Поред непрестане смене владара, једином од кључних разлога кризе сматрају се непрестани грађански ратови и напади варварских племена који су условили регрутовање нових војних снага. Све наведено проузроковало је велики буџетски дефицит који се попуњавао ковањем новог, исквареног новца, што је на крају довело до високе стопе инфлације.

Неопходност за монетарним реформама била је препозната код бројних владара, али само је неколицина спровела мере које су имале ефекте. Како би повратио поверење у потпуно девалвирану валуту Аурелијан 274. године уводи нови реформисани сребрњак и златник редуковане тежине у односу на денар и ауреус. Прве опсежне реформе монетарног система спроводи Диоклецијан 294/6. године, увођењем триметалног система по угледу на Августа. Стопа инфлације ипак је наставила да расте, да би зауставио хиперинфлацију Диоклецијан доноси Едикт о ценама којим је прописао максималне вредности цена за 1200 производа и услуга. Најуспешнијом реформом, која доводи до потпуне стабилизације монетарног система, сматра се Константиново увођење нове златне монете солида (*solidus*) 309. године. Све до 354. године систем валута остаје непромењен, када Констанције II уводи силиквију променивши монетарну политику у односу на сребро. Монетарни систем током валентинијанске и теодосијанске династије остаје непромењен.

Интересантно је пратити узроке монетарних криза током III и IV века, као и дати систематизован приказ мера којима су владари покушали да их превазиђу.

Кључне речи: Римско царство, касноантички период, монетарне реформе, Аурелијан, Диоклецијан, Константин I, Констанције II

Римски новчићи пронађени у Швајцарској 2015. године

Римско право насупрот римских обичаја: секундарна употреба надгробних споменика у касној антици
Бојана М. Илијић, Завичајни музеј, Књажевац, Вујадин Т. Вујадиновић, Археолошки музеј Ђердапа Народног музеја у
Београду, Кладово
bojanailijic@gmail.com

Пракса коришћења старијих споменика, најчешће приликом грађевинских активности, широко је распрострањена током касне антике, иако као феномен постоји још од времена старе Грчке. Од доба раног Римског царства било је разних покушаја правне кодификације ове појаве. Поновна употреба старијих споменика била је предмет различитих уредби највиших царских власти Римске империје. Поред ритуалних и идеолошких, најчешћи повод за употребу сполија је практичност. Често се дешавало да су римске некрополе са својим каменим споменицима служиле као изворишта грађевинског материјала, што је директно у супротности са једним од основних права – права на гроб (*ius sepulcrandi*). Примери коришћења античких сполија у периоду касне антике, са територије централног Балкана, често осликавају конфронтацију практичне потребе за јефтиним грађевинским материјалом и важећих римских закона.

Кључне речи: Централни Балкан, Сингидунум, Виминацијум, Дијана, Равна, Градина на Јелици, римске некрополе, римски надгробни споменици, античке сполије, римско право, касноантичка/рановизантијска архитектура

Римски споменици који се налазе у архео-етно парку у Равни

Закони и пракса на путу хришћанства ка државној религији: пример Сирмијума

др Ивана Поповић, научни саветник у пензији, Београд

ivpop055@gmail.com

Сирмијум је за време владавине Диоклецијана био поприште важних догађаја из домена војне, административне и идеолошке политике Царства. Владавина Диоклецијана на месту августа и Галерија као цезара обележена је жестоким прогонима хришћана, нарочито интензивним током 303-304. г. Један од веродостојних судских записа из те епохе је онај који се односио на процес против Иринеја, првог историјски потврђеног епископа Сирмијума. Он је страдао на Ускрс, 6. априла 304. године. Осим њега. У Сирмијуму су погубљени и други мученици. За време Диоклецијанове владавине започела је и изградња дванаестоугаоног храма посвећеног царском култу, у којем су постављене фигуре царева од профира. Ова пракса наставила се до владавине Константиновог сина Констанција II. Галеријев едикт о толеранцији из 311. године и Милански едикт о равноправности свих религијских уверења из 313. г. нису донели драстичне промене, осим чињенице да су сви грађани, самим тим и хришћани, добили право да слободно исповедају своју веру. Констанције II је према паганizmu заузео оштар став, забранивши законима из 353. и 356. године ноћна жртвовања, али и само поштовање паганских идола. Истовремено, цар је постао заговорник аријанске јереси, па су се у времену од 351. до 358. године у Сирмијуму одржала четири црквена сабора. Четврта сирмијска формула није решила питање превласти између аријанства и Никејске догме.

Јачање антихришћански настројених грађан допринело је паду цара Грацијана, који је донео низ наредби и аката против паганских колегија, којима је конфисковао имовину. Но, пагански култови задржали су своје следбенике, о чему, па и магијским обредима, сведоче археолошки налази. Ови догађаји навели су цара Теодосија да предузме крајње репресивне мере против пагана. Он се крунисао у Сирмијуму, што је вероватно био повод за рушење дванестоугаоног храма, посвећеног царском култу, а подигнутог 80-ак година раније. Скулптуре од порфира, које су га красиле, поломљене су тешким маљевина, о чему сведочи отисак овог оруђа на једном фрагменту порфира. После крунисања у Сирмијуму, Теодосије је фебруара 391. г. Забранио слављење паганских култова у свим храмовима града Рима, а јуна исте године донео је одлуку о забрани паганских култова у Египту. Следеће, 392. г. Цар је издао закон по којем је забрањено слављење култова Генија, Лара и Пената. Ови закони представљају финални део пута хришћанства ка државној религији.

Кључне речи: *Sirmium*, касноантички период, Диоклецијанове реформе, Галеријев едикт о верској толеранцији, Милански едикт, рано хришћанство, Констанције II, Теодосије I

3D приказ Сирмијума

Разградња паганских храмова у римским законским актима и пракси.

Период од Констанција II до Теодосија II

др Игор Бјелић, научни сарадник Археолошког института у Београду

igor_bjelic@yahoo.com

У периоду IV и V века, током верских превирања унутар Римског царства, долази до покушаја римских царева да унутар Империје уреди однос друштва према паганским храмовима кроз законска акта. Нови пагански храмови све се ређе подижу, а према сведочењима античких аутора попут Амијана Марцелина и Зосима све чешће долази до њиховог разграђивања и коришћења њиховог грађевинског материјала за подизање нових грађевина, међу којима су и ранохришћанске цркве.

Иако је коришћење грађевинског материјала са старијих објеката било познато и раније на територији царства, нагло ширење хришћанства убрзава и ову праксу чини много чешћом него што је то раније био случај. Почев од времена владавине Константина Великог сви друштвени слојеви царства користе старе паганске меморијалне споменике и храмове како би добили готов и обрађени архитектонски материјал за подизање нових дела монументалне архитектуре угледајући се, између осталог, и на самог цара, то јест на. Већ Константинов син – Констанције II – био је принуђен да први донесе законе у покушају ограничавања и спречавања ове праксе, што ће бити практиковано и у наредном столећу. Збирка прописа *Codex Theodosianus* најречитији је сведок такве законске праксе до V века. Неретко, поједине тачке закона се очигледно карактеришу амбивалентношћу по питању очувања храмова. Међутим, у периоду касне антике, ни сами цареви, као ни њихови поданици нису били изричито поштоваоци својих закона, већ је примена закона о заштити паганских храмова често зависила од локалних прилика и политичко-религиозних веза са двором.

Кључне речи: Пагански храм, Хришћани, законски акт, разградња, сполија

Храм Конкордиа у Агригенту, Сицилија

Римски закони, римска религија и храмови у касној антици

др Надежда Гавриловић Витас, научни саветник, Археолошки институт Београд
nadia011@yahoo.com

Узроци за слабљење паганске религије и култова у односу на све раширеније хришћанство у периоду касне антике су били бројни, али неки од значајнијих су се односили на законе који су доношени од стране владара попут Константина Великог и Констанција II. У периоду њихових владавина, бискупима бивају дата већа овлашћења у контексту њиховог надзирања у уништавању паганских храмова и њиховом замењивању хришћанским црквама.

Током периода кратке владавине Јулијана Апостате на кратко бива заустављен процес уништавања паганских храмова и ритуалних радњи и моћ бискупа бива законски санкционисана, као у случају Елеузија, бискупа града Кизика који је уништио више паганских храмова и због тога бива протеран од стране Јулијана. Након Јулијанове смрти, до 385 године, римска религија доживљава последњу ренесансу, превасходно због сенаторске елите на челу са Вечијем Агоријусом Претекстатусом који као префект Рима обнавља старе и подиже нове храмове римским божанствима.

Но већ 386. године, уништавање римских храмова се наставља, а улога бискупа и њихових законских ингеренција у континуираном сузбијању паганства, јача – Теодорет пише да по Теодосијевом наређењу храм Зевса у Апамеји бива срушен, као и мноштво храмова у руралним деловима. Ипак, 399. године Теодосије издаје закон о уништавању руралних храмова, док законом из 407-8 године, бива наложено систематско рушење паганских храмова на царским поседима. Низом декрета и закона доношеним од 435. године, у којима се наређивало уништавање паганских храмова и светих места, континуирано је настављено гашење римске религије и традиције поштовања римских божанстава.

Кључне речи: касноантички период, римска религија, рано хришћанство, Константин Велики, Констанције II, Јулијан Апостата, Теодосије I

Остаци храма у Апамеи